

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת במדבר, תשס"ה
מספר 603

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"מבן עשרים שנה ומעלה" - גיל הכניסה למניין עם ישראל

ספר במדבר פותח במפקד שערך משה לבני שנים-עשר שבטי ישראל. לשון הצו האלוקי למשה בראשית הפרשה מדייקת בקריטריונים למניין בני ישראל: "שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחתם לבית אבתם במספר שמות כל זכר לג'לג'לתם; מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא בישראל תפקדו אתם לצבאתם אתה ואהרן" (א:ב-ג; והשווה, שם:מה). משמע - במניין כלולים אך ורק הגברים, ורק מגיל עשרים ומעלה.

מניין זה תופס מקום מרכזי בפרשות 'במדבר', 'נשא' ו'פנחס', עד כי בספרות חז"ל מכונה ספר במדבר 'חומש הפקודים' (למשל, משנה יומא ז, א). מניין דומה נזכר גם בנוגע לתשלום מחצית השקל בפרשת 'כי תשא': "זה יתנו כל העבר על הפקודים מחצית השקל בשקל הקדש... תרומה לה'; כל העבר על הפקודים מבן עשרים שנה ומעלה יתן תרומת ה'". כשנאספים השקלים ומלאכת המשכן מסתיימת, נזכר שוב הסכום הכולל וננקב מספרם הכולל של העוברים על הפקודים מבן עשרים שנה ומעלה (שמ' לח:כה-כו). בכמה מקומות משמשת המילה 'פקודים' ככינוי לכלל בני ישראל: "נשיאי ישראל ראשי בית אבתם הם נשיאי המטות הם העמדים על הפקודים" (במ' ז:ב), וכן "כסף פקודי העדה" (שמ' לח:כה).

נשאלת השאלה: מדוע קבעה התורה את גיל עשרים כגיל המניין לעם ישראל? מה משמעותו ומהן השלכותיו על הלכות ותקנות מאוחרות יותר?

לכאורה רמוזה התשובה בראשית ספר במדבר. גיל עשרים הוא גיל "כל יצא צבא בישראל" (א:ג).¹ התנאים נחלקו ביניהם בשאלה מהו גיל הבגרות המשפטית לאיש ולאשה. בית שמאי טענו שזהו גיל שמונה-עשרה לשני המינים, ואילו ר' אליעזר סבר שגיל עשרים ראוי שיהיה גיל הבגרות לגבר.² נראה שכך גם סבר רבי יהודה הנשיא (ברייתא נדה מז ע"ב).³ רבי אף דרש כי גיל זה ישמש גיל מינימום לאכילת קדשי המזבח, מעבר לפני התיבה כשליח ציבור, ונשיאת כהנים בברכת כוהנים.⁴ בספרות חז"ל מצויה אף הדעה כי בית דין של מעלה אינו עונש את מי שלא הגיע לגיל עשרים.⁵

עדות מעניינת לחשיבות הדתית של גיל עשרים אנו מוצאים במגילות קומראן. במערות קומראן נתגלו מגילות שהיוו חלק מספרייה של כת שפעלה בתקופה שבין ימי בית חשמונאי לחורבן בית שני, והתבדלה מן הזרם המרכזי של החברה היהודית. אחד המאפיינים של כת זו הוא סף הקבלה לכת. גם אלו שנולדו בתוכה לא נחשבו לחברים עד

¹ במשנה אבות ה, כא נאמר בשמו של ר' יהודה בן תימא 'בן עשרים לרדוף', ויש המפרשים לרדוף אחר האויב. עצם הגדרה צבאית שכזו היא מעניינת, אולם להלן ניוכח כי מקורות מימי בית שני ומספרות חז"ל ראו את גיל העשרים כגיל משמעותי בחייו של אדם ללא קשר למוכנותו לשירות צבאי.

² משנה נדה ה, ט; ו, יא; משנה סנהדרין ח, א.

³ ראה י"ד גילת, "בן שלוש עשרה למצוות?" בתוך: הנ"ל, פריקים בהשתלשלות ההלכה, רמת גן תשנ"ב, עמ' 19 - 31. גילת הראה כי לחז"ל לא היה קריטריון אחיד וברור בנושא.

⁴ תוספתא חגיגה א, ג; השוה עז' ג:ח משם נראה כי גיל עשרים הוא גיל מינימום לעבודת הלויים, וזאת בשונה מבמ' ד:ג (גיל שלשים) ובמ' ח:כד (גיל עשרים וחמש). מעניין כי בספר היובלים, שהוא ספר חיצוני מן המאה השנייה לפנה"ס, חלה מצוות אכילת קרבן הפסח רק מגיל עשרים, וכך גם במגילת המקדש מקומראן. חז"ל, לעומת זאת, התירו זאת גם לילד. ראה בבלי סוכה מב ע"ב.

⁵ ירושלמי ביכורים ב, א/סד ע"ג; ירושלמי סנהדרין יא, ז/ל ע"ב; בבלי שבת פט ע"ב. ברייתא בבבלי חולין כד ע"ב מוסרת שהכוהנים במקדש דרשו כי המשרתים בקודש יהיו בני עשרים לכל הפחות. לפי הירושלמי, שופטים בדיני נפשות חייבים להיות לפחות בני עשרים (ירושלמי סנהדרין ד, ז(ט) כב ע"ב). עוד על גיל עשרים בספרות חז"ל ובמגילות קומראן, ראה י' שיפמן, הלכה, הליכה ומשיחיות בכת מדבר יהודה, ירושלים 1993, עמ' 146-168.

הגיעם לבגרות. לפי מגילת ברית דמשק גיל עשרים הוא הגיל שבו נשבעים שבועת נאמנות ל'ברית' הכת: "והבא בברית לכל ישראל לחוק עולם את בניהם אשר יגיעו לעבור על הפקודים בשבועת הברית יקימו עליהם" (ברית דמשק טו 4-5). במגילה אחרת, המפרטת את חוקת כת היחד באחרית הימים, כתוב: "וּבְנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה יַעֲבֹר עַל פְּקוּדֵימָּ לְבֹא בְּגוּרָל בְּתוֹךְ מִשְׁפָּחָתוֹ לִיחַד בְּעֵדָתוֹ קוּדֶשׁ" (סרך העדה א 8-9).

מתברר כי סף קבלה דומה קיים גם בכתות אחרות, השייכות לזרם הנוצרי הפרוטסטנטי.⁶ מדובר בכתות השייכות לזרם המכונה אנבפטיסטים (Anabaptists). זרם זה קם בראשית המאה השש עשרה במרכז אירופה כתגובה לרפורמה של מרטין לותר, מתוך השקפה שהרפורמציה לא הרחיקה לכת די הצורך. טענתם העיקרית של האנבפטיסטים הייתה כי אין להטביל תינוקות לנצרות, שהרי הם אינם בני דעת לקבל על עצמם אמונה כלשהי. הם הנהיגו הטבלה לנצרות בגיל בגרות, כהליך מודע של אדם שעמד על דעתו והגיע להכרה דתית אישית. מאז ועד היום מיושמת תפיסה זו בקרב צאצאי האנבפטיסטים, שחיים ופועלים בארה"ב ובקנדה. בכת האמיש (Amish), הידועים באורח חייהם הצנוע, מטבילים חברים צעירים שהגיעו לגיל בגרות, אבל להטבלה קודם לימוד והנחיה על ידי ראשי העדה, ובטקס הטבילה משתתפים כל חברי הקהילה. גם ההוטריטים (Hutterites), החיים חיי שיתוף בקומונות חקלאיות, מטבילים חברים המעוניינים בכך בגיל שבין תשע עשרה לעשרים ושש. רק לאחר הטבילה ניתן להשתתף בטקסים ובפעילויות הדתיות של הכת. הטבילה נעשית רק לאחר הסכמת כל החברים, ולאחר לימוד והנחיה, ומשהנטבל גילה בגרות ומחויבות לאורחות חייהם ואמונתם של ההוטריטים. טקס הטבילה כולל גם שבועת נאמנות לאמונת הכת. דומה כי סקירה השוואתית זו של גיל הבגרות בקרב קבוצות דתיות שונות חושפת מסר סמוי בפרשתנו. נראה כי התורה רואה את ההשתייכות לעם ישראל כהליך דתי-נפשי. אדם צעיר שטרם עמד על דעתו לא נמנה כבן ישראל לכל דבר. רק מי שמסוגל לקבל על עצמו את אמונת ישראל ואת המחויבות לתורת ישראל נפקד בין בני ישראל. הרי אותם מפקדים בתורה לא נעשו לצורך היערכות צבאית אלא בהקשר של עבודת ה' וקיום מצוות התורה. ניתן אולי להסיק מכך, כי רק אלו שהתפקדו נחשבו כמחויבים באופן גמור למצוות התורה. תפיסה זו מלמדת אולי, כי כדי להשתייך לעם ישראל באופן מלא, לא די להיוולד כבן לעם הזה, אלא יש צורך בחינוך הולם ובמודעות המותנית בדר"כ בגיל המבטיח בגרות נפשית.

ד"ר איל רגב

המחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכיאולוגיה ע"ש מרטין (זוס)

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>

⁶ ליתר פירוט וביבליוגרפיה ראה: Eyal Regev "Comparing Sectarian Practice and Organization: The Qumran Sect in Light of the Regulations of the Shakers, Hutterites, Mennonites and Amish", *Numen* 51 (2004), pp. 146-181.